

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

КОНТЕКСТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛОДИМИРА БОНДАРЯ. АДАПТИВНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

**Матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань
пам'яті Володимира Бондаря**

3 жовтня 2024 року

**З нагоди відзначення 190 річниці Українського
державного університету імені Михайла Драгоманова**

Київ - 2024

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ПЕДАГОГІВ І ПСИХОЛОГІВ ПОЧАТКОВОЇ, ДОШКІЛЬНОЇ І
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

***КОНТЕКСТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛОДИМИРА БОНДАРЯ.
АДАПТИВНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ***

**матеріали І Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті
Володимира Бондаря**

3 жовтня 2024 року

Київ – 2024

УДК 37(477)(092)Бондар В.: [378.02-044.347:355.01(477)]

К64

Друкується за рішенням Вченої ради Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Протокол №3 від 25 вересня 2024 року).

Голова редакційної колегії: *В.П.Андрущенко*, дійсний член НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Відповідальний редактор: *Т.О. Олефіренко*, кандидат педагогічних наук, професор, декан Педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова

К64 Контексти наукових досліджень Володимира Бондаря. Адаптивне навчання студентів в умовах воєнного стану та відновлення України : матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті Володимира Бондаря (3 жовтня 2024 року): збірник тез / ред.кол: В.П. Андрущенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. 2024. 230 с.

До збірника увійшли матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті Володимира Бондаря (3 жовтня 2024 року).

Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, викладачів, студентів.

© В.П. Андрущенко, Т.О. Олефіренко, автори статей, 2024.

ISBN 978-966-931-313-3

© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024.

*Лук'янченко Ольга Миколаївна,
доцентка, доцентка кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки,
УДУ імені Михайла Драгоманова*

РОЛЬ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

З початком російського повномасштабного вторгнення на територію України у лютому 2022 року мільйони українських людей (в переважній кількості жінки, діти та люди похилого віку) перетнули кордон з європейськими країнами задля збереження життя, у пошуку безпечного місця тимчасового притулку. Третину із кількості вимушених мігрантів складають діти дошкільного та шкільного віку, які є найбільш вразливою категорією населення. Військові події, свідками яких могли бути діти, раптове вимушене покидання домівок, буденного життя, школи, розрив соціальних, сімейних зв'язків, вимушене розділення родинного кола – всі перелічені виклики негативно впливають на стан фізичного та ментального здоров'я дітей та підлітків.

Аналізуючи систему підтримуючих заходів для українських школярів-мігрантів в освітній галузі, Локшина О. із соавторами (2022) вказує, що країнами Європейського союзу було створено безпрецедентні умови, які спрямовані на задоволення навчальних, соціальних та емоційних потреб. Проте, власний досвід та аналіз реалій життя вимушених українських мігрантів засвідчує про неоднозначне ставлення до наших співвітчизників за кордоном та умов їх проживання.

Системи освіти європейських країн не були готові до такої величезної хвилі мігрантів-дітей різного віку та молоді. Як відомо, певні європейські країни (Німеччина, Італія) вже мали попередній досвід врегулювання напливу мігрантів, зокрема на систему освіти. Поряд з тим, такі країни як Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехія, Ірландія та інші зіткнулися з мігрантською кризою вперше, і тому місцеві системи реагували на виклики вже в реальному часі. Про це свідчать нещодавні дослідження, які висвітлюють проблеми нових мігрантів та шляхи їх вирішення, питання адаптації до нових умов життя, соціально-культурної інтеграції українських школярів (Sambaraju and Shrikant, 2023; Toros, Kozmenko and Falch-Eriksen, 2024; Gordon, 2023 та інші).

Безперечним фактом є те, що всім дітям була надана можливість здобувати загальну освіту у місцевих школах без зайвих формальних перепон. Поряд з тим, школи не завжди могли задовольнити потреби всіх здобувачів

освіти за місцем проживання, тому багато батьків вимушені шукати місце дитині, де це було можливим. Дослідження Бойченко М. та Губіної О. (2023), яке базується на 437 інтерв'ю серед українських студентів-перселенців за кордоном педагогічних спеціальностей засвідчує, що труднощі адаптації в основному пов'язані з поганими умовами проживання (в одній кімнаті по 4-6 осіб), стресом та значними змінами в умовах навчання та змістом навчальних програм та методами викладання.

З такими типовими труднощами стикаються і українські школярі й дошкільники. Досліджуючи досвід дітей молодшого і середнього шкільного віку, які опинилися в умовах вимушеної міграції можна констатувати, що діти по-різному адаптуються до нових соціокультурних умов життя у тичасовому перебуванні в хост-країні. Власні спостереження та інтерв'ю із дітьми в українському ком'юніті на півдні Ірландії свідчить, що найлегше пристосовуються до нових умов життя діти дошкільного віку, а найбільш важче адаптуються підлітки. Цей процес може тривати у них не менше року.

Також для українських дітей є викликом навчання у мультикультурній школі, яка як правило, характеризується національним різнобарв'ям і наявністю представників різних релігійних конфесій. Від українських дітей навчання в такому багатонаціональному оточенні вимагає толерантної поведінки і в той же час вміння залишатися собою у сенсі національної ідентичності. Хоча програма Нової української школи передбачає звертання уваги на аспекти толерантності до інших культур та в педагогічних навчальних закладах стали вводитися спецкурси із цієї тематики (досвід реалізації нами був представлений в інших публікаціях Васютіна, Лук'янченко, 2021), для наших співвітчизників такий досвід є новим і потребує певного часу адаптації.

В науковому колі проблеми мігрантів та їх адаптація є предметом досліджень у західній соціології, філософії, психології, арт-педагогіці вже багато років. Доводиться, що наслідком війни є знищення цілих популяцій та регіонів, які руйнуються на особистісному, сімейному та загально-суспільному рівнях через насильство, знищення власності та інфраструктури (Klingman, 2006). Досліджуючи питання адаптації дітей-мігрантів науковці (Heptinstall et al., 2004; Racine et al., 2013) зазначають, що для дітей мігрантів, які переїхали до безпечної країни постмігрантський досвід залишається на рівні психологічних симптомів. До проявів адаптивної поведінки, як наслідку військових дій, вчені відносять збудження, гіперпильність, депресивні прояви тощо.

Всі описані вище випробування, які випали на долю сучасних українських дітей і молоді, потребують надання можливості поліпшувати емоційний стан та підтримувати ментальне здоров'я. Одним із могутніх засобів

поліпшення емоційного стану, який в свою чергу впливає на фізичний) є музичне мистецтво. Воно містить у собі безліч соціальних значень і діє на всіх рівнях суспільства, від індивідуального до глобального, і відіграє ключову роль у житті багатьох людей (Hallam, 2009). Воно має кілька функцій, про що було зазначено нами раніше (Лук'янченко, 2018, 2020, 2021). Про властивості музики влучно висловився Turino (2008), який наголошував, що музика може дати змогу людям розуміти себе, формувати й підтримувати соціальні групи, відігравати важливу роль в емоційному спілкуванні, а також мобілізуватися в політичних цілях. В аспекті адаптаційного потенціалу музики можна особливо виділи її властивості як то наявність вираженого позитивного впливу на слухачів, їх психологічну стійкість та емоційну стабільність.

Проводячи фокус-інтерв'ю з українськими школярами, які знайшли прихисток в Ірландії можу констатувати, що музика присутня в особистому житті дітей різного шкільного віку, особливо у підлітків. Зокрема підлітки зазначали, що надають перевагу слуханню музики як наодинці в навушниках, або із компанією друзів. Для них вона важлива тим, що через музику діти в новому соцікультурному середовищі можуть знайти спільні інтереси не тільки із дітьми з України, а й з представниками інших національностей, які є в класі або в школі. Це особливо є значущим для них, враховуючи факт мовного бар'єру, особливо у перші часи перебування в хост-країні. В таких умовах музика виступає в ролі безвербального комунікатора у дитячому колі з культурним різноманіттям.

Також з'ясувалося, що український музичний контент є важливим для підтримки емоційного стану дітей. Знаходячись далеко від свого дому дітям важливо чути щось знайоме і рідне, що зберіглося в їх спогадах з «попереднього життя». Так, деякі діти говорили про те, що вони слухають сучасних українських виконавців як то «Один в каное» (У мене несає дому), С. Вакарчука («Обіми», «Це не твоя війна»), BoomBox («Ой, у лузі червона калина»), «Додому» (Kalush) та інші та просто улюблену музику, яку вони слухали до війни. Ця музика їм нагадує про їх рідну домівку, родинне коло, яке тепер розділене, шкільне довоєнне життя, свій досуг та друзів, які у даний час знаходяться на такій далекій відстані. Інші діти наводили приклади, як вони слухають український відеоконтент на YouTube та тихо плачуть насамоті або танцюють (деякі дівчатка даже із матусею).

Таким чином, музика в умовах вимушеної міграції набуває нового сенсу і виступає у ролі одного із найважливіших чинників, який підтримує психічну стабільність і впорядкованість дітей різного віку. На відміну від інших умовно стабілізуючих засобів (смачної їжі, особливо солодкої, шопінгу) музика здатна

запобігати стресових станів та слугує засобом адаптації до нових, сподіваємось тимчасових, соціокультурних умов життя.

Використані джерела:

1. Локшина О., Джурило, А., Максименко О., Шпарик О. (2022). Підтримка ЄС інтеграції українських дітей та молоді в системі освіти держав-членів в умовах війни РФ проти України: стратегічні орієнтири та успішні. *Український Педагогічний журнал*, (3), С. 6–19. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-6-19>

2. Лук'янченко О. (2018). Формування ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів початкової школи засобами мистецтва. *Освітній простір України*, (14), 190-196. DOI: <https://doi.org/10.15330/esu.14.190-196>

<https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/2785/3176>

1. Лук'янченко О. М. (2021) Особливості формування ініціативності у молодших школярів на уроках мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 75(2). Запоріжжя, 28-32. DOI: 10.32840/1992-5786.2021.75-2.5. http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_2/75-2.pdf

2. Boichenko, M., & Hubina, O. (2023). Adaptation of internally displaced students to new learning environment through innovative methods of open teacher training in war perspectives. *Revista Eduweb*, 17(4), 96-104. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.04.10>

3. Klingman A. (2006). Children and war trauma. In Renninger K. A., Sigel I. E., Damon W., Lerner R. M. (Eds.), *Handbook of child psychology: Child psychology in practice* (6th ed., Vol. 4, pp. 619-652). Hoboken, NJ: John Wiley.

4. Hallam, S. (2009). An evaluation of the Social and Emotional Aspects of Learning (SEAL) programme: promoting positive behaviour, effective learning and well-being in primary school children. *Oxford Review of Education*, 35(3), 313–330. <https://doi.org/10.1080/03054980902934597>

5. Heptinstall E., Sethna V., Taylor E. (2004). PTSD and depression in refugee children: Associations with pre-migration trauma and post-migration stress. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13, 373-380. DOI10.1007/s00787-004-0422-y

6. Pacione L., Measham T., Rousseau C. (2013). Refugee children: Mental health and effective interventions. *Current Psychiatry Reports*, 15(2), 1-9. DOI10.1007/s11920-012-0341-4

9. Turino, T. (2008). *Music as Social Life: The Politics of Participation*, Chicago: University of Chicago Press.